

הכיסא החמישי

מחויבות לחיים שאינם נפתרים

הרצאה מאת תומר אברהם

20.09.2026 · עברית

כיצד אפשר להישאר אחראים, פתוחים ומחויבים כשהסתירות
שבקיום האנושי אינן נעלמות?

ארבעה הוגים מביאים אל אותו שולחן דרישות שונות. תום, המייצג את Flow Hijacked, מתיישב בכיסא החמישי ומציע סינתזה הנדרשת להשיב לכל אחד מהם. השאלות שיישארו יקבעו את סדר היום של המפגש הבא.

הרצאה מבוססת מחקר ושולחן עגול מדומיין. ארבע העמדות משוחזרות מתוך מקורות מזהים. ההשגות ותשובותיו של תום בגוף ראשון נכתבו להרצאה הזאת ואינן שיחה היסטורית או ציטוטים. הסינתזה של Flow Hijacked היא הצעה פילוסופית. המקרים העכשוויים הם דוגמאות להמחשה, לא תחזיות.

מסלול הקריאה באתר

מסלול הקריאה

01 · מקום ליד השולחן, גם בלי תשובה אחרונה

02 · שמונת המתחים

03 · ויקטור פרנקל

04 · אריך פרום

05 · סימון דה בובואר

06 · הרטמוט רוזה

07 · תום · Flow Hijacked

08 · השאלות של המאה ה-21

09 · הזמנה לשולחן הבא

10 · מקורות וגבולות

מקום ליד השולחן, גם בלי תשובה אחרונה

מסלול הקריאה הקודם, הכוונה קיומית מחדש, שאל כיצד עתיד נעשה ראוי לתנועה לקראתו. ההרצאה הזאת מתחילה במקום שבו השאלה נעשית תובענית יותר. נניח שמשו חשוב לנו. אדם. הבטחה. עבודה שראוי לעשות. עדיין עלינו לשאול כיצד נשמור לו אמונים כשהנסיבות משתנות, כשאדם אחר מציב דרישה מתנגשת, או כשהתוצאה שקיוונו לה כבר אינה אפשרית.

נדמיין אדם המבקש לטפל בהורה מזדקן ובה בעת להגן על חיי ילדו. הזמן והכסף מוגבלים. אהבה אינה מוסיפה שעה ליממה. גמישות מצד מקום העבודה עשויה לשנות את האפשרויות, אבל גם תנאים טובים יותר לא יבטלו את התמותה או כל התנגשות בין נאמנויות. זו דוגמה להמחשה, לא אבחנה ולא דרישה מכל מטפל משפחתי להיות חסין יותר. היא מציבה לשיחה קושי ממשי: כיצד האחריות נשארת אנושית כאשר יותר ממחויבות אחת אמיתית?

פרנקל שואל לאיזו תשובה קוראת לאדם הסיטואציה המסוימת. פרום בוחן איזה אדם ואיזו חברה מאפשרים פעילות אוהבת. בבואר שואלת את חירותו הממשית של מי מרחיב הפתרון המוצע, ואת עתידו של מי הוא מכלה. רוזה שואל אם ההסדר מאפשר לבני אדם ולעולם לפנות זה אל זה, או הופך כל קשר לעוד משימה שיש לנהל. השאלות האלה נפגשות, אך אמות המידה שלהן למשמעות, לחירות ולחיים טובים אינן זהות.

לכן ניתן לכל עמדה להעמיד קושי לפני שניציע סינתזה. תנועה דיאלקטית מתרחשת כאשר המתח משנה את הבנתנו את שני צדדיו: תלות יכולה לאפשר עצמאות, וגבול יכול לשמור על קשר. עם זאת, יש התנגשויות שמחייבות הכרעה המותירה אובדן. הכינוי מתח אינו מתקן את מה שאבד.

תום ידבר אחרון. הוא מציע שמחויבות שאפשר לחיות איתה זקוקה למידה של קשיחות שתאפשר לשאת קושי ולמידה של גמישות שתאפשר להיענות למציאות, לצד תנאים חברתיים ההופכים זאת לאפשרי. הצעתו תצטרך לעמוד מול השאלות החזקות של

ארבעת ההוגים. שאלה שאין בכוחו להשיב עליה תישאר על השולחן. איש אינו נדרש להגיע לפילוסופיה סדורה, או להעניק משמעות לסבלו, כדי לשמור על כבודו ועל זכותו לדאגה.

F03 E03 B01 R02

השאלות החוזרות בכל כיסא

שמונת המתחים האלה מארגנים את הקריאה. הם מציינים יחסים שיש לבחון, ולא שמונה איזונים שכל אדם חייב להשיג. יש מגבלות שאפשר לשנות. אחרות צריך לפגוש. יש דרישות שלא ניתן ליישב בלי שיישאר דבר מה בלתי פתור.

T1 • לפעול בתוך נסיבות

יוזמה ↔ תנאים המאפשרים פעולה

מה ביכולתי לעשות, ומה צריך להשתנות כדי שמענה נוסף יעשה אפשרי?

T2 • אחריות בלי להיות המחבר היחיד

אחריות ↔ גבולות השליטה והאשמה

על מה אני נדרש לתת דין וחשבון כשלא בחרתי בכל הכוחות שעיצבו את המצב?

T3 • לאמץ רצונות שנוצרו גם בידי החברה

אימוץ אישי ↔ עיצוב חברתי של הרצון

כיצד אוכל לאמץ רצון בלי להעמיד פנים שיצרתי אותו לבדי?

T4 • מחויבות בלי ערבויות

משמעות מחייבת ↔ מקריות והצדקה לא ודאית

מה הופך מחויבות לראויה לשמירה כשאין הוכחה אחרונה המבטיחה אותה?

T5 • קשר בלי מחיקה עצמית

ייחוד ועצמאות ↔ תלות והדדיות

כיצד נוכל להזדקק זה לזה ובכל זאת לאפשר לכל אדם קול משלו?

T6 • המשכיות בתוך שינוי

זהות ומחויבות מתמשכות ↔ שינוי ובחינה מחדש

כיצד אוכל להשתנות בלי להתייחס להבטחותי או לפגיעות שגרמתי כאילו היו של אדם אחר?

T7 • לשנות סבל ולפגוש את מה שלא ניתן להשיב

תיקון והתנגדות ↔ אובדן בלתי הפיך

מתי המשימה היא לשנות תנאי, ומתי ללוות את מה שלא ניתן לבטל?

T8 • לעצב חיים ולהותיר מקום למענה

שליטה מכוונת ↔ פתיחות למפגש

מה אפשר להכין בלי לדרוש בעלות על האדם האחר או על התוצאה?

ויקטור פרנקל

חיים שנענים למשהו שמעבר לעצמם

עמדה משוחזרת מן המקורות

פרנקל פותח בשינוי הכיוון של השאלה. לצד השאלה מה אנחנו רוצים מן החיים, הוא שואל מה המצב המסוים הזה תובע מאיתנו. התשובה אינה הצהרת ייעוד כללית וגם לא תחושה שאפשר לייצר לפי הזמנה. משמעות מתגלה במפגש בין אדם יחיד במינו לבין אפשרות ממשית: מעשה שיש לעשות, אדם לאהוב, גבול שיש לפגוש. זו טענה פילוסופית על מה שראוי להיות חשוב, לא ממצא פסיכולוגי שלפיו כל אדם מסוגל תמיד לחוש שיש תכלית לחייו.

ההתעקשות המייחדת אותו היא שהסבר של תנאי חייו של אדם אינו ממצה את מי שהוא. אבל יש להבחין בין כבוד האדם שעליו ההתעקשות הזאת מגינה לבין היכולת הממשית להגיב, כאן ועכשיו.

T1 • לפעול בתוך נסיבות

התנאים ממשיים: הגוף עלול לחלות, למשפחה עלול לחסר כסף, ואדם עלול להיות כלוא. ובכל זאת פרנקל מגן על חירות נואטית, השייכת לממד האישי והרוחני של האדם ומאפשרת לו לנקוט עמדה כלפי תנאיו. זו טענה חזקה יותר מן האמירה שנותרו כמה אפשרויות מעשיות. הפנייה לחירות הזאת אינה מוכיחה איזו פעולה אדם מותש או אדם שיכולתו נפגעה אכן מסוגל לבצע. את זה צריך לברר בנפרד.

F03 F06 F11

T2 • אחריות בלי להיות המחבר היחיד

אחריות פירושה לתת דין וחשבון על תגובה אפשרית, לא להיות מי שיצר את כל הנסיבות או שלט בכל התוצאות. פרנקל חושש שהסבר האדם כולו באמצעות סיבות ימחק את מעמדו כמי שאפשר לפנות אליו ולבקש ממנו תשובה. אלא שהקשר שהוא קושר בין אשמה לכבוד האדם מותיר גבול קשה ללא בירור מספק: כיבוד אדם אינו מוכיח שהיה מסוגל לפעול אחרת. הקריאה המוסרית שלו אינה תחליף לשיפוט בדבר אשמה ממשית.

F03 F06 F12

T3 • לאמץ רצונות שנוצרו גם בידי החברה

כיצד נוצר רצון, ולמה הוא מכון הן שאלות שונות. יוקרה עשויה להסביר מדוע מקצוע מושך אותי. היא אינה מכריעה אם העבודה היומיומית בו משרתת דבר בעל ערך. פרנקל שואל אם הרצון פונה מעבר לקונפורמיות ולאישור עצמי, אל משמעות ממשית. המצפון מסייע לזהות את התביעה הזאת, אך הוא עלול לטעות. כך פרנקל מתנגד לצמצום האדם לסיבות שעיצבו אותו, בלי להציע את הבירור המפורט של פרום בשאלה כיצד החברה מעצבת גם את קול המצפון.

F01 F03 F05 F08

T4 • מחויבות בלי ערבויות

מחויבות יכולה להיענות למשמעות ממשית גם בלי הבטחה להצלחה. הדאגה לאדם עשויה להיות בעלת ערך אף שתוצאתה אינה ידועה. אצל פרנקל אין זו רק החלטה שלנו להעניק ערך: המצב עצמו מציב בפנינו תביעה. האפשרות לטעות נוגעת ליכולתנו לזהות אותה. אין צורך להבין את המשמעות העליונה של הקיום כדי להיענות למשימה קונקרטית, אך הביטחון שלו שמשמעות מוסיפה להיות אפשרית הוא עמדה פילוסופית תובענית.

F03 F09 F10

T5 • קשר בלי מחיקה עצמית

אהבה פוגשת את הייחוד של האדם האחר, ולא רק מספקת צורך שלי. מתוך היציאה מן העיסוק בעצמי עשויה לצמוח תחושת מימוש, בלי להפוך אותה למטרת היחסים. אבל ראיית האפשרויות הטמונות באדם אחר אינה מקנה לי זכות לבחור את גורלו. הגבול הזה נובע מסירובו של פרנקל לקבוע לאחרים את משמעות חייהם. זו מסקנה פרשנית, לא תורה פוליטית מפותחת של הדדיות.

F01 F03 F05

T6 • המשכיות בתוך שינוי

שינוי אינו חייב להחזיר אותנו לעצמי קודם שלא נפגע. משימה חדשה יכולה לשנות את כיוון החיים. פרנקל מוסיף שאפשרויות שמומשו שמורות בעבר: מה שחינו באמת אינו מתאין מפני שחלף. כך הוא מציע לרציפות החיים בסיס חזק יותר מעצם הזיכרון של הישגים קודמים. זו תשובה פילוסופית לארעיות. יש לבחון בנפרד את הנחמה שהיא מציעה ואת ההצדקה שלה.

F02 F05 F07

T7 • לשנות סבל ולפגוש את מה שלא ניתן להשיב

סבל שניתן למנוע דורש תיקון והתנגדות. אובדן שאין להשיב מעלה שאלה אחרת: האם גם אחרי הפגיעה נותרת אפשרות להיענות בעלת משמעות. האפשרות הזאת אינה הופכת את הסבל לנחוץ ואינה מצדיקה את מי שגרם לו. פרנקל מייחס לעיתים לתגובות כאלה מעמד גבוה במיוחד. הלחץ להיות גיבור הוא אפוא סיכון הקיים בתוך הגותו. מן הקושי למצוא משמעות אין להסיק שהאדם הסובל נכשל מוסרית.

F01 F03 F11 F12

T8 • לעצב חיים ולהותיר מקום למענה

אפשר לפעול לשינוי גורמים שניתנים לתיקון ולהפנות תשומת לב לאדם או לדבר שיש להם חשיבות. אי אפשר להבטיח תחושת מימוש באמצעות בדיקה מתמדת אם כבר הגיעה. חריגה מעצמנו מציינת את הפנייה הזאת אל מעבר לעצמי. אין מדובר במתג נפשי או בויתור גורף על פעולה. תמיכה וטיפול עשויים לאפשר תגובה, אך ההכרה הפילוסופית בערכו של האדם אינה מוכיחה שהתערבות מסוימת תצליח.

F01 F05 F07 F11

מה חשוב לא לטשטש

החירות הנואטית של פרנקל היא עמדה פילוסופית בעלת תוכן מחייב, לא תורה אמפירית מוכחת של יכולת פעולה. הכרתו בצרכים חומריים, בקשיים קליניים ובסבל שניתן למנוע שוללת קריאה פשטנית של חשיבה חיובית. היא אינה מיישבת כל מתח בניסוחיו הגורפים. לאורך הדיון יש להבחין בין מעמד האדם, יכולתו הממשית לפעול, משמעות ואשמה.

השאלה שהעמדה הזאת מציבה לתום

האתגר המשוחזר לעמדתו של תום הוא זה: מה הופך מחויבות אנושית, הפתוחה לתיקון, לנאמנה למצב עצמו, מעבר לכנותה או לתועלת שבה? תיקון מדעי יכול לשפר את ידיעת התנאים, וחמלה יכולה לכוון את התגובה, אך אף אחד מהם אינו משיב מעצמו על שאלתו של פרנקל בדבר המשמעות התובעת את התגובה הזאת. אי-היאחזות יכולה לרכך רכושנות. האם היא משמרת גם חובה העלולה לסתור את העדפותי? מחויבות לחיים שנותרים בלתי פתורים עדיין צריכה להסביר למה היא נענית.

F01 F02 F03 F04 F05 F06 F07 F08 F09 F10 F11 F12

אריך פרום

כיצד למדנו לרצות, וכיצד נלמד לחיות

עמדה משוחזרת מן המקורות

פרום מביא לשולחן אפשרות מטרידה: אני יכול לרצות בכנות בדיוק את החיים שהחברה צריכה שארצה. אין צורך במישהו שמפעיל אותי בסתר. משפחה, עבודה, סמכות ותגמול נטמעים באופי, עד שדרישה חיצונית נחוות כרצון שלי. לכן כנות פותחת את בירור השייכות של הרצון. היא אינה מסיימת אותו. עם זאת, עצם העיצוב החברתי אינו פוסל רצון, שכן גם היכולות שלנו לשפה, לסולידריות ולאהבה מתפתחות עם אחרים.

החלופה שלו היא פעילות אנושית פורייה: מימוש חי ופעיל של הכוחות האנושיים במחשבה, באהבה ובעבודה. אין הכוונה לתפוקה גבוהה יותר או למיתוג עצמי מוצלח יותר. זהו קנה מידה בעל תוכן, שבעזרתו אפשר לשאול מה ההסתגלות שלנו עושה לנו.

T1 • לפעול בתוך נסיבות

שחרור מסמכות עשוי להביא בדידות לצד הזדמנות. חירות חיובית דורשת יכולת לחשוב באופן עצמאי, לקיים קשר אוהב ולעבוד מתוך פעילות חיה. היכולות האלה מתפתחות. אי אפשר פשוט לזמן אותן לפי דרישה. ב"אדם לעצמו" הוא טוען שההחלטות נקבעות בידי האופי. ניסוחים מאוחרים יותר מבחינים בין דרגות של קביעה לבין חלופות ממשיות. יוזמה חשובה, אך קריאה לכוח רצון אינה יכולה לספק את ההתפתחות האישית או את התנאים החברתיים שבהם תלויה בחירה מעשית.

E01 E02 E07 E09

T2 • אחריות בלי להיות המחבר היחיד

אפשר לשפוט התנהגות כהרסנית בלי להציב את עצמנו כסמכות עליונה הרשאית להרשיע את האדם כולו. פרום מחדד כאן הבחנה החורגת מבקשה פשוטה להקל בעונש. הבנת האופן שבו התפתח האופי עשויה לערער עמדה מאשימה, גם כשהנזק נשאר ברור. ובכל זאת, לשונו החריפה על כוחות אנושיים שלא מומשו יוצרת קושי משלה: ההערכה ההומניסטית צריכה להסביר כיצד אינה נעשית בעצמה לצורה נוספת של גינוי.

E02 E04 E09

T3 • לאמץ רצונות שנוצרו גם בידי החברה

באוריינטציה השיווקית האדם חווה את עצמו כמוצר שערכו תלוי בביקוש. הסתגלות מתמדת עלולה אז להיות הפיכה לכל מה שמושך אישור. פרום מפריד בין שלוש שאלות: האם הרצון נחוה בכנות, כיצד נוצר, ואילו חיים נוצרים מן המרדף אחריו? התשובה אינה יכולה להיות עצמי טהור המצוי מחוץ לחברה. השאלה היא אם הפעילות שעוצבה בחברה מפתחת כוחות אנושיים או הופכת את האדם לסחורה.

E01 E02 E03 E07

T4 • מחויבות בלי ערבויות

תקווה פעילה היא מחויבות לאפשרויות בלי תחזית שהקדמה מוכרחה להגיע. העתיד פתוח, אך האפשרויות שבו אינן טובות באותה מידה: חלקן תומכות בתבונה, באהבה ובסולידריות, ואחרות פוגעות בהן. ההומניזם של פרום מעניק אפוא יותר מרשות לבחור ערכים. טענותיו פתוחות לתיקון, אך עליו להצדיק את תפיסת השגשוג האנושי שבזכותה מחויבות אחת עדיפה על אחרת.

E02 E06 E10 E12

T5 • קשר בלי מחיקה עצמית

אהבה היא יכולת שמפתחים באמצעות דאגה, אחריות, כבוד וידיעה. אחריות פירושה להיענות לצורך. כבוד מונע מן ההיענות להפוך לבעלות. איחוד בשל שומר על שלמותם של שני המשתתפים. תרגול יכול להעמיק את יכולתי לאהוב, אך אינו יכול לגרום לאדם אחר לאהוב אותי. גם אין להכניס לתיאור הזה את הנחותיו המיושנות של פרום על מין ומגדר כאילו היו אמיתות כלליות על אינטימיות.

E04 E08

T6 • המשכיות בתוך שינוי

שינוי דורש להכיר בסבל, להבין את מקורותיו, לראות חלופה ולשנות את אורח הפעולה. שינוי מוסדי ושינוי אישי צריכים לתמוך זה בזה. אף אחד מהם אינו משלים מעצמו את האחר. רציפות אינה מחייבת לשמר אופי קבוע. היא יכולה להתבטא בפיתוח יכולות אנושיות מתוך כיוונים חדשים. השאלה התובענית היא אם ההמצאה מחדש מרחיבה את הפעילות החיה שלנו, או רק מאפשרת לנו להמשיך להיות סחירים בתנאים משתנים.

E03 E05 E07 E08 E12

T7 • לשנות סבל ולפגוש את מה שלא ניתן להשיב

חברה שלמה יכולה להציג סדרים הפוגעים בבני אדם כמצב רגיל. לכן הסתגלות מוצלחת אינה מדד מספיק לבריאות. פרום שואל סבלו של מי נעשה בלתי נראה ואילו גורמים אפשר לשנות. מוות, נפרדות ואי־ודאות נשארים חלק מן הקיום. הביקורת החברתית אינה מבטיחה לבטל אותם. אבל ההכרה באובדן שאין להשיב אינה יכולה להגן על פגיעה שניתן למנוע, או להפוך כל מצוקה לשיעור בצמיחה אישית.

E03 E05 E10 E11

T8 • לעצב חיים ולהותיר מקום למענה

משמעת ותבונה יכולות לטפח יכולות חיות. הקושי מתחיל כאשר הבעלות מחליפה את ההווה: צבירת רכוש, מעמד או שליטה כדי לבסס את תחושת העצמי. פרום אינו דורש לוותר על האמצעים החומריים הדרושים לחיים. הוא מבחין בין החזקה הכרחית לבין אופי המאורגן סביב בעלות. ויתור על שליטה באחר, במיוחד באהבה, אמור להעמיק השתתפות אחראית ולא לספק תירוץ להפסיק לדאוג.

E04 E05

מה חשוב לא לטשטש

הכוחות האנושיים שעליהם מדבר פרום מבטאים תפיסה נורמטיבית של שגשוג, ולא עובדות ביולוגיות שאין עליהן מחלוקת. תפיסתו מאפשרת לבקר הסתגלות הנחוות כמספקת באמת, אך מחייבת להסביר מי רשאי לקבוע שהמימוש שאדם אחר חווה הוא דל. סכנת הפטרנליזם נותרת לצד עוצמת הביקורת החברתית. יש לשמר גם את ההבדלים ההיסטוריים בין ניסוחיו השונים על אופי ובחירה.

השאלה שהעמדה הזאת מציבה לתום

האתגר המשוחזר לעמדתו של תום הוא שגם חיים שנותרים בלתי פתורים עלולים להתנהל בתוך אופק של רצונות שהחברה יצרה עבורנו. גמישות יכולה להיות מעלה, אך גם הסתגלות יעילה לדרישות מזיקות. חמלה ואי־היאחזות זקוקות לבירור: אילו כוחות אנושיים הן מפתחות, ואילו מוסדות מאפשרים לכוחות האלה לצמוח? הפנייה להומניזם של פרום מחייבת גם לשאת בנטל שלו: להצדיק את האידיאל האנושי ולחבר עבודה פנימית לשינוי בעבודה, בסמכות ובתנאי החיים החומריים.

E01 E02 E03 E04 E05 E06 E07 E08 E09 E10 E11 E12

סימון דה בובואר

לחירות יש גוף, היסטוריה ואנשים אחרים

עמדה משוחזרת מן המקורות

אצל בובואר העמימות היא תנאי של הקיום, לא מחסור זמני במידע. אנחנו סובייקטים פועלים וגם גופים שאחרים יכולים להגביל. יצורים סופיים הפונים מעבר לנתון. בני אדם נפרדים שהמפעלים שלהם זקוקים לעולם משותף. אין נקודת מבט סופית שמעלימה את המתחים האלה. המשימה המוסרית היא לפעול בתוכם ולפתוח אפשרויות גם לחירויות אחרות.

כך נחסמות שתי דרכי קיצור. הכרזה שאדם חופשי אינה מעניקה לו הזדמנויות ממשיות. הסבר של מצבו אינו מכריע מעצמו כל שאלה מוסרית. הגוף, המעמד החברתי והעבר הם חלק מן האופן שבו האפשרויות נחווות, ולא מכשולים שנוספו לרצון שלם וחסר גוף.

T1 • לפעול בתוך נסיבות

יש להבחין בין עצם הפנייה אל מעבר לנתון, ההזדמנות המעשית לפעול והשימוש המוסרי בחירות. אלה אינם אותו דבר. מי שנמנע ממנו חינוך או שחי תחת דיכוי עלול להיות מנוע אפילו מלזהות חלופות. לכן פנייה ליוזמה מחייבת לשאול גם מה אחרים צריכים לשנות. גם מגבלה גופנית ממשית חשובה. אי אפשר להגדיר אותה כהתחמקות רק מפני שצופה מן הצד מדמיין בחירה אחרת.

B01 B03 B08 B11

T2 • אחריות בלי להיות המחבר היחיד

האחריות נוגעת למעשים, לאמצעים ולמצבים שאנחנו מסייעים ליצור עבור אחרים. נסיבות ואידיעה חשובות, אך אינן מבטלות מעצמן את השיפוט. בכתיבתה על ענישה בובואר משאירה בשדה הראייה את אנושיותו של הפוגע ואת עתידו האפשרי, ובה בעת מצדיקה אחריות חמורה למעשי זוועה. היא אינה מציעה נוסחה קלה של סליחה. צמצום אדם למעשה יחיד, וגם המסת המעשה בתוך הסיבות לו, אינם תשובה מספקת למי שנפגעו.

B02 B04 B05 B12

T3 • לאמץ רצונות שנוצרו גם בידי החברה

רצון מתעצב בתוך היררכיות המלמדות אותנו מה טבעי, מכובד או בכלל ניתן לדמיון. תפקיד שנכפה מבחוץ יכול להפוך למגבלה נחוות. האמירה שבחרתי במפעל מסוים אינה מצדיקה מעצמה את השפעתו על אחרים. אך גם אין לראות אוטומטית בקבלה לכאורה של תפקיד מצד אדם מדוכא משום התחמקות: ההבדל בין סירוב לאפשרות זמינה לבין היעדר דרך ממשית להגיע אליה הוא הבדל מוסרי מכריע.

B01 B03 B06 B11

T4 • מחויבות בלי ערבויות

מפעלים מקבלים משמעות מתוך המחויבות להם ומתוך הפנייה שלהם לחירויות אחרות. שום סדר ערכים שלם אינו מבטיח אותם מחוץ לקיום האנושי. אין פירוש הדבר שכל מחויבות מוצדקת באותה מידה. מפעל המדכא את החירות שבאמצעותה ערך נעשה אפשרי סותר את התביעה המוסרית. לכן אי־ודאות מלווה את השיפוט ואינה משהה אותו. הימנעות מפעולה אינה מבטיחה חפות, וטענה לכורח היסטורי אינה מטהרת אמצעים פוגעניים.

B01 B02 B05 B06 B09

T5 • קשר בלי מחיקה עצמית

אחרים אינם רק מכשולים לעצמאות: חירותם מעניקה למפעלים שלי עתיד שמעבר לי. הדדיות שומרת על נפרדותם של הסובייקטים. מסירות נכשלת כאשר מקבל העזרה נעשה לחומר שממנו הנותן בונה לעצמו זהות או תוכנית רצויה. אני יכול לשפר תנאים, להציע עזרה ולפנות לאחר. אני יכול לחיות את חירותו במקומו. תלות יכולה לתמוך בחירות, ואילו הקרבה עצמית עלולה להסתיר שליטה כוחנית או למחוק את מי שמעניק את הטיפול.

B02 B03 B10 B12

T6 • המשכיות בתוך שינוי

זהות מגובשת אינה פוטרת מעבודת הבחירה. היותנו בעלי מקצוע, נפגעים או גיבורים לעולם אינה מכילה את העתיד כולו. ובכל זאת, שינוי עמדה אינו מוחק את העבר או את התלות הגופנית. אפשר לחדש מחויבויות או להיפרד ממפעלים, ובה בעת להישאר אחראים להבטחות ולהשלכות. שחרור חברתי יכול להרחיב אפשרויות בלי לבטל את העמימות. שינוי אינו משיב כל חיים שאבדו או כל הזדמנות שהוחמצה.

B01 B04 B06 B11

T7 • לשנות סבל ולפגוש את מה שלא ניתן להשיב

יש להתנגד לפגיעה שניתן למנוע ולדיכוי, בלי להבטיח שעתיד טוב יותר יגאל את כל מי שהוקרבו בדרך. אובדן יכול להישאר ללא פיוס גם כשהפעולה הייתה נחוצה או כשהשינוי שבא אחריה הועיל. אין כאן איסור על כל שימוש בכוח: בחירות פוליטיות עשויות להיות טרגיות. יש כאן סירוב למחוק קורבנות מסוימים בתוך מכלול המוכרז כמוצלח. משמעות, צדק והכרה באובדן אינם תחליפים זה לזה.

B01 B04 B05 B09

T8 • לעצב חיים ולהותיר מקום למענה

עלינו לעצב תנאים, ובה בעת להכיר בכך שאי אפשר לכתוב מראש את תגובתו החופשית של האחר. האמצעים הם כבר חלק מן העתיד שאותו אנחנו מבקשים לכאורה ליצור. פתיחות אינה מצדיקה אפוא פסיביות מול שליטה כוחנית, ופעולה נחושה אינה מקנה בעלות על מפעל חייו של האחר. השאלה היא אם ההתערבות שלנו פותחת עבורו עתיד, או רק מבטיחה את התוצאה שבאמצעותה נצדיק את עצמנו.

B02 B05 B09 B12

מה חשוב לא לטשטש

הגותה של בובאר מתפתחת. הבחנות מוקדמות עלולות להגן על החירות הפנימית באמצעות הפרדה חדה מדי מן הנסיבות. העיסוק המאוחר יותר בדיכוי ובגופניות מסבך אותן. אין להציג את תפיסתה כשלמה ואחידה מראשית. גם בגרסתה החזקה ביותר היא מציעה אמות מידה מוסריות תובעניות, לא הליך שמיישב כל התנגשות בין חירויות מסוימות. העמימות נשאר גם כאשר הידע גדל והצדק מתרחב.

השאלה שהעמדה הזאת מציבה לתום

האתגר המשוחזר לעמדתו של תום שואל: את חירותו של מי המחויבות הזאת מרחיבה, ומי משלם על הגמישות שלה? שינוי בחיים שלי עלול להטיל מחיר על אנשים שאין להם כוח שווה לשנות את חייהם. חמלה צריכה להתמודד עם פערי הכוח הממשיים האלה. הבנה מדעית אינה יכולה לספק נקודת מבט מוסרית סופית, ואי־היאחזות אינה פוטרת את האמצעים משיפוט. ובעיקר, חיים שנותרים בלתי פתורים צריכים לאפשר לאובדנים להישאר ללא פיוס. יופיו של המכלול אינו גואל כל אדם שנפגע בתוכו.

B01 B02 B03 B04 B05 B06 B07 B08 B09 B10 B11 B12

עולם שיכול להשיב לנו

עמדה משוחזרת מן המקורות

רוזה שואל מדוע תוספת של אפשרויות, משאבים ושליטה יכולה להשאיר את החיים חסרי מענה באופן מוזר. תשובתו מתחילה בארגון החברתי. מוסדות מודרניים משמרים לעיתים את קיומם באמצעות צמיחה, חדשנות והאצה מתמשכות: התייצבות דינמית. כדי להישאר במקום צריך להמשיך לנוע. אי אפשר לצמצם את הבעיה הזאת לניהול זמן לקוי של היחיד או לחוסר יכולת להירגע.

תהודה מציינת יחס אחר: משהו נוגע בנו, אנחנו משיבים בקול משלנו, והמפגש משנה אותנו בתהליך שאי אפשר לשלוט לגמרי בתוצאתו. אין זו הרמוניה קבועה וגם לא מצב רוח נעים. התנאים החברתיים שמאפשרים יחסים כאלה חשובים לצד היכולת שלנו להשתתף בהם.

T1 • לפעול בתוך נסיבות

צריך לשאול מדוע השמירה על מקום רגיל בעולם דורשת מאמץ רב כל כך. האצה טכנולוגית, שינוי חברתי מהיר וקצב חיים מואץ קשורים זה בזה, אך אינם זהים. הארגון המוסדי שלהם משפיע על היחסים שאנשים יכולים לקיים לאורך זמן. אין פירוש הדבר שכל תהליך נעשה מהיר יותר: המתנה, הדרה וחוסר מעש כפוי עשויים להתלוות להאצה. החלטה אישית להציב גבול עלולה לגבות מחיר במקום שבו העבודה והביטחון תלויים בזמינות מתמדת.

R01 R02 R05 R12

T2 • אחריות בלי להיות המחבר היחיד

הדרישה להיות פתוחים יותר לתהודה יכולה להפוך לעוד דרישה לשיפור עצמי. רוזה מפנה את תשומת הלב למוסדות המאפשרים יחסים שיש בהם מענה או חוסמים אותם. כך משתנה מסגור האחריות: בעיה המאורגנת חברתית אינה יכולה להיזקף כולה לחובת כישלון פרטי. אין בכך תורה שלמה של אשמה. השאלה אם אדם חייב התנצלות, ראוי לגינוי או היה חסר חלופה עדיין דורשת שיפוט מוסרי נוסף.

R02 R06 R10 R12

T3 • לאמץ רצונות שנוצרו גם בידי החברה

יש לבחון איזה יחס לעולם נוצר מתוך השאיפה. הרחבת הגישה לחלקים נוספים של העולם עשויה להגדיל אפשרויות, ובכל זאת להשאיר הכול כחוויה של משאב, מכשול או תחרות. רצון אינו מנוכר רק מפני שהחברה מתגמלת אותו. השאלה היא אם המרדף אחריו מאפשר לעולם לפנות אלינו ולשנות אותנו. רוזה אינו מציע בכך את הסברו של פרום לעיצוב הלא-מודע של האופי. שאלות הביקורת שלהם נפגשות, אך אינן נעשות זהות.

R01 R04 R05 R12

T4 • מחויבות בלי ערבויות

מחויבות יכולה לטפח קשר מתמשך בלי להבטיח מפגש מסוים של תהודה. חברות, פעילות או מקום עשויים להישאר חשובים גם בתקופות שבהן הם נחווים כדוממים. כאשר מגיע מענה, הוא עשוי לשנות את הערכים שאיתם נכנסנו למפגש. הפתיחות הזאת אינה מכריעה את ההצדקה המוסרית: מבקרים שואלים אם תהודה מניחה אמות מידה מוסריות שהחוויה עצמה אינה מסוגלת לבסס. שינוי כשלעצמו אינו יכול להעיד שהוא טוב.

R05 R06 R07 R08

T5 • קשר בלי מחיקה עצמית

תהודה דורשת קולות נבדלים. הד שרק מאשר אותי אינו מספיק. קשר עשוי להיות תובעני או מטלטל ובכל זאת לאפשר מענה הדדי. מנגד, התלהבות משותפת אינה מכריעה את מעמדו המוסרי, במיוחד כאשר אחרים מודרים מן הקבוצה. רוזה גם דוחה את הפיכת הדיבור או השמיעה במובנם המילולי לתנאי למעמדו של אדם: היכולת להיענות אינה יכולה להפוך לאמת מידה חושית המדירה אנשים עם מוגבלויות.

R03 R04 R06 R08 R10

T6 • המשכיות בתוך שינוי

העצמי יכול להישאר מזהה ובכל זאת להשתנות בתוך קשר. פעילויות יציבות וצירי קשר מתמשכים מסייעים לקיים הזדמנויות למפגש. אין צורך בחידוש בלתי פוסק. מחלוקת ממשית נותרת בשאלה כיצד חזרה יומיומית ושגרה מטופחת תומכות בדבר שאי אפשר לייצר לפי הזמנה. הבחנתו של רוזה בין יחסים מתמשכים לבין חוויות מסוימות נותנת לכך מענה חלקי, אך אינה מעלימה את הקושי. הרציפות מכינה אפשרות. היא אינה מתכנתת את התוצאה.

R05 R06 R11

T7 • לשנות סבל ולפגוש את מה שלא ניתן להשיב

כאב אינו שולל בהכרח תהודה, אך סבל שאין עליו שליטה אינו מבטיח אותה. אסון יכול להפוך את העולם לחסום או לעוין. המשימה היא להתנגד לתנאים פוגעניים ולתמוך באפשרויות של מענה, בלי לצוות על האדם הסובל לחוות אותן. אובדן שאין להשיב נשאר אובדן. רגע של תהודה וגם שיפור חברתי אינם מוכיחים שהפגיעה המקורית הייתה נחוצה או טובה.

R05 R06 R10

T8 • לעצב חיים ולהותיר מקום למענה

ידע, ביטחון חומרי, מיומנות מעשית וגם יחסים מסוימים של שימוש באמצעים מוסיפים להיות נחוצים. היעדר שליטה מלאה הוא תנאי לתהודה, לא סיבה מספקת לה: גם סכנה שרירותית אינה נשלטת. אפשר לארגן זמן והגנה למפגש, ובה בעת להשאיר את תשובת האחר בלתי קבועה מראש. תוכנית המבטיחה בדיוק מה יאמר האחר מסלקת את הקול העצמאי שקיוונו לפגוש. האטה כשלעצמה אינה יכולה לתקן את היחס הזה.

R04 R05 R06 R09

מה חשוב לא לטשטש

תהודה כוללת את היכולת להיות מושפעים, מענה שיש בו תחושת יכולת לפעול, שינוי ותוצאה שאינה נתונה לשליטה מלאה. היא אינה רגיעה, אינטימיות רצופה או תעודת כשרות מוסרית. גם לריחוק רגיל וליחסים תפקודיים יש מקום מוצדק. שאלות המבקרים על הדרה, צדק ויסודותיה הנורמטיביים של התורה מוסיפות להיות רלוונטיות לצד תשובותיו של רוזה. אין להציג את המושג כתורה שלמה של הטוב.

השאלה שהעמדה הזאת מציבה לתום

האתגר המשוחזר לעמדתו של תום שואל מה קורה כאשר חיים גמישים ומלאי חמלה נותרים כפופים למוסדות שחייבים להמשיך להאיץ. אי־היאחזות אישית אינה משנה לבדה את ההתייצבות הדינמית. אילו הסדרים יעניקו לאנשים זמן, ביטחון וקול בעל השפעה? אתגר נוסף נוגע להבטחה של התזה עצמה: מחויבות עשויה לתמוך ביחסים שיש בהם מענה, אך אינה יכולה להבטיח תהודה. גם חיים אנושיים הנשענים על חשיבה קפדנית צריכים להישאר פתוחים לתשובה שאינם חוזים ואינם שולטים בה.

R01 R02 R03 R04 R05 R06 R07 R08 R09 R10 R11 R12

מחויבות לחיים שאינם נפתרים

הצעת סינמזה של Flow Hijacked. הדברים נכתבו להרצאה הזאת ואינם מסקנה שהמדע הוכיח.

אני מדבר כאן כתום, במסגרת תשובה מוצעת שנכתבה לשיחה הזאת. הדברים שלהלן הם ניסוח של מחויבויות Flow Hijacked העומד לדיון. אין זה תיעוד של שיחה היסטורית, ואין כאן טענה שארבעת ההוגים היו מאמצים את עמדתו. השאלות שלהם עדיין עשויות לשנות אותה. פרנקל שואל מה קורא לי להשיב. פרום שואל איזה אדם ואיזו חברה הרצונות שלי מקיימים. בובאר שואלת לחירותו של מי המפעל שלי פותח אפשרות. רוזה שואל אם העולם עדיין יכול לפנות אליי. השאלות נוגעות זו בזו, אך אמות המידה שלהן אינן נעשות זהות.

נקודת המוצא שלי היא מחויבות לחיים שאינם נפתרים. כוונתי לחיים שבהם אהבה, אחריות, אבל, איזודאות והצורך לפעול ממשיכים להתקיים בלי הסבר אחרון שמעמיד הכול במקומו. יש שאלות שאין להן תשובה היום. אחרות אולי לעולם לא יקבלו את התשובה הסופית שאנחנו מבקשים. למה דווקא האובדן הזה? מה יכול להצדיק חיים שלמים? אני יכול לתת לשאלות האלה מקום, בלי לדרוש ממעשה הדאגה הבא לפתור אותן.

אני בוחר בחמלה, בחקירה המחויבת לאמת ובהתנגדות לשליטה כוחנית באחרים כמחויבויות שעליי לנמק בפני אחרים ולממש ביחסים. הן אינן נובעות מאליהן מסריקת מוח, מסיפור מרגש או מחוויה של חיבור. הבחירה בהן גם אינה מחסנת אותן מביקורת. מי שיושב בכיסא החמישי חייב לומר מניין באות הכרעותיו, מה עשוי לערער אותן ומי נושא במחירן.

כאן נפגשות נחישות וגמישות. אני זקוק לנחישות שתאפשר לי לקיים הבטחה גם כשלא נוח, ולגמישות שתאפשר לי להבחין מתי הדרך שבה אני מקיים אותה נעשתה פוגענית. מחויבות סוגרת לפעמים אפשרויות לצמיתות. אי אפשר לשמור כל חלופה פתוחה ובה בעת להתמסר למשהו. הצעתי היא לבחור ולהמשיך לשאת באחריות, מתוך הכרה בכך שכנות ואף צמיחה מאוחרת לא יבטלו כל תוצאה.

כבוד האדם קודם להוכחת יכולת

אני מתחיל מערכו של האדם שיכולותיו מצומצמות כעת: מי שתשוש, תלוי באחרים, חולה, מפוחד או אינו מסוגל לספר על עצמו סיפור רציף. כבוד האדם אינו פרס על יכולת לפעול, על תפוקה, על תובנה או על החלמה. את היכולת לבחור תגובה צריך לברר במצב המסוים. הזכאות לדאגה אינה ממתינה לתוצאה חיובית של הבירור. הזמנה לפעול חייבת להיות קשובה למה שאפשרי בפועל.

החמלה חלה גם על מי שנפגעו ממעשיו של אדם אחר. הבנת תולדותיו של מי שפגע אינה מקנה לי סמכות לבקש מהנפגע לסלוח, להתפייס או להישאר חשוף לפגיעה. הגנה, הכרה בפגיעה, תיקון ושיפוט מידתי עשויים כולם להידרש. סירובי לצמצם אדם למעשה הגרוע ביותר שעשה מאפשר לשפוט את המעשה בבירור, ומותיר לנפגעים את החירות להציב גבולות.

F04 F11 E02 B04 R10

להקשיב לחוויה, לבחון טענות

סיפורים שונים יכולים לחשוף היבטים שונים של חיים. אדם עשוי להבין אותה תקופה דרך מחלה, למידה, בגידה, מסירות או הישרדות. אני רוצה לשמוע מה כל סיפור מגלה ומה הוא מסתיר. ניסיון החיים ראוי להקשבה רצינית, בלי שייעשה הוכחה לכל הסבר שנקשר בו. תחושת נטישה היא חוויה ממשית. הטענה שכל האנשים נטשו אותי במכוון עדיין טעונה בירור עובדתי.

אני מציע דרך עבודה שיש בה שלוש תנועות: להקשיב לחוויה, לבדוק טענות עובדתיות ככל שהראיות מאפשרות, ולשפוט מעשים ותוצאות. לעיתים יש מתח בין התנועות האלה. סיפור מנחם עלול לזהות סיבה שגויה. הסבר נכון עלול להיאמר באכזריות. סיפור שאדם מאמין בו בכנות עלול להצדיק שליטה כוחנית באחרים. חמלה מחייבת להישאר עם הקשיים האלה. הסכמה עם כל סיפור תקשה להגן על מי שסבלם נדחק מחוץ לו.

F03 E01 E02 B03 B04

מחויבות נחושה, דרך הניתנת לתיקון

נחישות פירושה שאי־נוחות, חרדה או חלופה מושכת יותר אינן משחררות אותי אוטומטית מהבטחה. גמישות פירושה שאני קשוב לנסיבות שהשתנו, לראיות חדשות ולאנשים המושפעים ממעשיי. אף אחת מהן אינה מספקת נוסחה להחלטה מתי להתמיד. אני יכול להמשיך למרות הקושי מסיבות טובות, ואני יכול להמשיך מפני שהודאה בטעות מאיימת על זהותי. בחינה כנה שואלת מה מתרחש כאן, ומכירה בזכותם של אחרים לערער על תשובתי.

מחויבות רצינית צורכת זמן שלא ישוב ויוצרת ציפיות שאחרים עשויים לבנות עליהן. עזיבה יכולה להיות מוצדקת ועדיין לגרום אובדן. הישארות יכולה לבטא נאמנות ועדיין לחייב הסדר אחר. לכן אני מודד חירות לפי היכולת לשמור בלי סוף את כל האפשרויות פתוחות. השאלה היא אם אני יכול לנמק את מחויבותי, להכיר במחיריה, לשנות אמצעים פוגעניים ולקבל חובות שנותרות גם לאחר שהחלטתי לשנות כיוון.

E12 B01 B04 B06 R06

המדע מחייב את ההסבר לעמוד לבחינה

המדע יכול לתקן את הנחותי על מה שאנשים מסוגלים לעשות ועל התנאים התומכים בשינוי. בסקירה התאורטית שלהם מ־2013 מציעים בונאנו וברטון מסגרת מועילה לגמישות בוויסות: רגישות להקשר, מגוון דרכי ויסות אפשריות והיענות למשוב. המאמר סוקר ראיות ומגבלות. הוא אינו הוכחה ניסויית לעמדותי המוסרית. אני נעזר במסגרת כדי לשאול שאלות מדויקות יותר על תגובה לדרישות משתנות, בלי לקבוע ששיטה אחת נכונה בכל מצב.

הצעד המוסרי נותר באחריותי. הסתגלות יעילה יכולה לשרת מוסד לא צודק באותה מידה שהיא יכולה לשרת מפעל אנושי ראוי. תיאור של ויסות מוצלח אינו קובע על האינטרסים של מי צריך להגן ואילו קורבנות מותר לדרוש. אני בוחר לבחון גמישות לפי השלכותיה על הבנה נאמנה לאמת, כבוד האדם, דאגה וחירות משליטה כוחנית. אלה מחויבויות שאני מצהיר עליהן ומנמק אותן. ממצאים מדעיים יכולים להציב מגבלות על דרכי מימושן. תיאור עצבי אינו מקור סמכותן המוסרית.

EXT01 E03 R08 R10

הרפסודה והשאלה ההומניסטית

אני נעזר באופן בררני בדימוי בודהיסטי מסוים: הרפסודה בסוטת אלגדופמה, מג'ימה ניקאיה 22. נוסע בונה רפסודה וחוצה בעזרתה מים מסוכנים. לאחר שהגיע למקום בטוח, אין צורך שימשיך לשאת אותה. לסדר הדברים יש חשיבות: מניחים לרפסודה לאחר החצייה. ההוראה עוסקת באופן שבו מחזיקים בתורה עצמה וביכולת להרפות ממנה בהמשך. אין הצדקה לצמצם אותה להמלצה לנטוש כל מחויבות ברגע שההיקשרות אליה נעשית לא נוחה.

השימוש שאני עושה בדימוי מוגבל: אני מבקש להחזיק בדרך פעולה בתשומת לב מספקת כדי להיעזר בה, ובה בעת להיות מסוגל להפסיק לקדש אותה כשמילאה את תפקידה. לצד הדימוי הזה אני מציב את עניינו ההומניסטי של פרום בדאגה, בתבונה, בכבוד ובכוחות החיים. פרום מסייע לי לשאול לשם מה חוצים ואת מי החצייה משרתת. למסורות האלה נותרים יעדים ויסודות שונים. החיבור ביניהן הוא הצעה שלי לאתיקה של Flow Hijacked. אני מייחס אותה לבודהה ואני מציג אותה כחוכמתו של מזרח אחיד.

EXT03 E02 E04 E05

לבנות תנאים, ללוות את מה שאי אפשר לתקן

מחויבות שאפשר לחיות איתה דורשת יותר מסיפור עצמי משכנע יותר. הכנסה, דיור, טיפול נגיש, זמן מוגן ומוסדות המגבילים כפייה עשויים לקבוע אם אפשר להתמיד בהבטחה. בקשה מאדם המותש מטיפול באחר למצוא סיפור נדיב יותר אינה משנה את חלוקת נטל הטיפול. עליו לשאול גם מי יכול לחלוק בעבודה, אילו שירותים חסרים ואילו כללים מונעים גישה לעזרה. בהצעתי, אלה חובות חומריות ופוליטיות.

אני מסרב גם לתאר סבל כמתנה, כלקח שאדם ראוי לו או כמחיר הכרחי של עומק. עלינו להתנגד לפגיעה שאפשר למנוע ולהיזהר כאשר בעלי כוח מכריזים שמצוקה היא בלתי נמנעת. כשאי אפשר להשיב את מה שאבד, אפשר להמשיך ללוות בלי להסביר

את האובדן עד שכביכול יחדל להכאיב. אדם עשוי למצוא בהמשך משמעות באופן שבו הגיב. המשמעות הזאת שייכת לחייו. היא אינה מצדיקה את הפגיעה, אינה משיבה את שאבד ואינה מטילה אותה משימה על אדם אחר.

F01 F03 E03 B01 B03 R02 R10

ארבע השגות. ארבע תשובות שאינן סוגרות את הדיון.

ויקטור פרנקל

השגה משוחזרת בהשראת העמדה

אתגר משוחזר: אם אפשר לשוב ולבחון את המחויבויות, מה מעניק להן תוקף מעבר להעדפה הנוכחית שלך?

תום משיב

ויקטור, האתגר שלך חושף חולשה ממשית. איני יכול להשיב עליו רק באמירה שהמחויבויות שלי כנות או עוזרות לי לתפקד. אתה שואל אם דבר־מה שאינו תלוי בנוחות שלי אכן קורא לי להגיב. כשאדם נשען על הבטחה שנתתי, הצורך שלו ניצב מולי גם אם ההתלהבות שלי חלפה. בהצעה שלי חייב להישאר מקום לתביעה הזאת, וגם לגילוי שעד עכשיו התחמקתי ממנה.

אני מנמק מחויבויות באמצעות טעמים שאחרים יכולים לחלוק עליהם: ממשותו של הסבל, התביעות הנוצרות ביחסים, הפגיעה שבשליטה כוחנית באחרים והמחירים שאנחנו מטילים עליהם. כך יש לשיפוט תוכן, בלי שהוכחתי את טענתך החזקה יותר שלפיה בכל מצב יש משמעות הממתינה לגילוי. אני עשוי לפגוש תביעה שלא המצאתי ובה בעת להישאר לא בטוח ביסודה האחרון. אני גם מפריד בין כבוד האדם לבין הקביעה שאדם מסוים היה מסוגל להגיב אחרת.

לכן תשובתי חלקית. אני יכול להסביר מדוע אני מסרב להתייחס לאדם כאילו אפשר להשליכו הצידה, וכיצד הסירוב הזה מנחה את מעשיי. איני יכול להציע הוכחה סופית המבטלת כל ערעור על תוקפו. שאלתך נשארת על השולחן: האם הנאמנות שבחרתי בה אכן מספיקה?

מה התשובה עדיין אינה פותרת

האם מחויבויות שאפשר לנמק ולבקר בפומבי מחייבות אותנו די הצורך גם בלי תפיסתו של פרנקל בדבר משמעות הניתנת לגילוי?

F03 F06 F08 F10 F11

אריך פרום**השנה משוחזרת בהשראת העמדה**

אתגר משוחזר: איך תדע שהגמישות שאתה משבח אינה דרישתו של השוק המדברת מגרונוך?

תום משיב

אריך, זו סכנה ממשית בתוך ההצעה שלי. אדם יכול לכנות הסתגלות בלתי פוסקת בשם צמיחה, ובכנות גמורה, בעוד הוא נעשה סחיר יותר ופחות מסוגל לאהוב, לחשוב או לסרב. אם אשבח גמישות בלי לשאול מי דורש אותה, אוכל להפוך שפה של חירות למכשיר נוסף של ציות. תפיסת האופי החברתי שלך מבהירה שכנות אינה ראייה מספקת לכך שרצון מסוים ראוי להנחות אותנו.

תשובתי החלקית היא לבחון גם את הפעילות וגם את תנאיה. האם היא מפתחת יכולות של דאגה, הבנה והשתתפות? האם האדם יכול לסרב בלי לאבד את צורכי הקיום? האם המוסד מאפשר מחויבויות מתמשכות, או מתגמל החלפה בלתי פוסקת של הזהות? השאלות האלה מחייבות שינוי בהסדרי העבודה, בביטחון החומרי ובחלוקת הכוח, לצד ההתבוננות העצמית. כבודו של מי שיכולותיו נותרות מוגבלות חייב להישמר בכל תשובה שתינתן.

אני מקבל את דרישתך לתפיסה בעלת תוכן של חיים אנושיים ראויים, ומשאיר אותה פתוחה לביקורת מצד האנשים שהיא מבקשת לשרת. איני יכול לעמוד לגמרי מחוץ לחברה שעיצבה גם את האידיאלים שלי. המחלוקת בינינו נותרת בשאלה עד כמה אפשר לזהות בביטחון שגשוג אנושי אוניברסלי, וכיצד למנוע מאידיאל של התפתחות להפוך לעוד כתב אישום נגד התלות באחרים.

מה התשובה עדיין אינה פותרת

איזו תפיסה של שגשוג אנושי יכולה להנחות ביקורת בלי לדרג את ערכם של בני אדם לפי היכולות שהצליחו לממש?

E01 E02 E03 E04 E07 E09 E10

סימון דה בובואר**השגה משוחזרת בהשראת העמדה**

אתגר משוחזר: מי משלם את מחיר המחויבות שלך, והאם שפת הפתיחות שלך מאפשרת להתחמק מהכרעה שאין ממנה חזרה?

תום משיב

סימון, את חושפת פיתוי ממשי: אני יכול להמשיך לתאר מורכבות עד שרגע הפעולה יחלוף, או לשבח את כוונותי החומלות בזמן שאדם אחר נושא בנזק. פתיחות אינה מקבלת עדיפות מוסרית רק משום שהיא נחוות כנדיבה. לפעמים חייבים להכריע לפני שמתאפשרת הסכמה. ההכרעה עשויה לסגור דרך אחרת לצמיתות. עליי לומר מי מושפע ממנה, ולאילו חירויות המפעל שלי זקוק, אילו הוא מצמצם ואילו הוא מאפשר.

תשובתי החלקית היא לקבל הכרעות שיש להן תוצאות, ובהן החובה להתנגד לשליטה כוחנית והאחריות לתת דין וחשבון על האמצעים שבהם אני משתמש. האפשרות לתקן חלה על השיפוט והמעשה בעתיד. היא אינה הופכת את העבר להפיך. גם כשאני משנה כיוון, אני עדיין חייב להכיר במה שקרה, לתקן היכן שאפשר ולהתייחס להבטחות שאחרים הסתמכו עליהן. גם האפשרויות המעשיות קובעות: הקריאה לאדם לפעול נשארת ריקה כאשר כפייה שוללת ממנו את האמצעים.

אין בידי הליך שיהפוך כל עימות לנקי מפגיעה. הגנה עשויה לחייב מעשים שגם אחריהם נותר אובדן. תביעות לגיטימיות מתחרות עשויות שלא להתיישב זו עם זו. החמלה צריכה לחדד את ראייתי של מה שנותר בלתי מתוקן. היא אינה מעניקה לי מחילה מראש. האתגר שלך נשאר בכל מקום שבו התיאור שלי של פעולה אנושית ראוי מעלים את מחירה.

מה התשובה עדיין אינה פותרת

כיצד ראוי להכריע כאשר חירויות לגיטימיות מתנגשות ואין פעולה שתמנע אובדן כבד?

B01 B02 B03 B04 B05 B08 B12

הרטמוט רוזה

השגה משוחזרת בהשראת העמדה

אתגר משוחזר: האם המחויבות שלך עדיין מתייחסת לעולם כמפעל שאת תגובתו אתה מבקש לנהל?

תום משיב

הרטמוט, שאלתך נוגעת בגבול ממשי של השפה שלי. אני יכול לארגן חיים במסירות רבה כל כך עד שלא נשאר בהם מקום להפתעה. אפילו דאגה יכולה להפוך ללוח זמנים שלפיו נבחנת תגובתו של אדם אחר. עולם שמותר לו רק לאשר את כוונותי אינו יכול להשיב באמת. לכן אני זקוק לדרכי חיים וליחסים שבהם ההקשבה יכולה לשנות את האדם שהגיע עם התוכנית.

תשובתי החלקית היא להבחין בין יצירת תנאים לבין הבטחת המפגש. אני יכול להגן על זמן, נגישות, המשכיות והיעדר כפייה. איני יכול לדרוש שיתרחשו חיבה, תהודה או שינוי. גם למוסדות יש אחריות לתנאים המאפשרים האלה. אין להפוך זאת למשימה פרטית להרגיש מחובר יותר. באותה מידה, עוצמתה של חוויה משותפת אינה מוכיחה שהיא צודקת. לקולות אחרים, ובהם מי שהודרו מן המפגש, נשמרת הזכות להישמע.

אני מבקש להשאיר מקום גם לחובה היומיומית ולניהול ההכרחי, לצד מפגשים שיש בהם היענות. יש מעשי דאגה ראויים שהם חזרתיים, שקטים או נטולי תחושת גמול. ערכו של אדם נשמר גם כשהעולם נחוזה כאילם. האתגר שלך נמשך, משום שאפילו ניסיוני לפנות מקום לתגובה יכול להפוך לעוד טכניקת ניהול, ואיני יכול להגדיר מראש את המפגש שישחרר אותו מן הנטייה הזאת.

מה התשובה עדיין אינה פותרת

כיצד אפשר לקיים יחסים שיש בהם היענות בלי להפוך את הפתיחות לדרישה נוספת ובלי להזניח את הצדק?

R02 R04 R05 R06 R08 R09 R10 R11

שמונת המתחים חוזרים, כעת כהצעת תנועה

T1 • לפעול בתוך נסיבות

לפעול מתוך מצב נתון: אני שואל מה האדם הזה מסוגל לעשות בפועל, איזו תמיכה תרחיב את האפשרות ומי חייב לספק אותה. אישור ערכו של האדם אצל פרנקל אינו מוכיח שלכולם יכולת מעשית שווה. פרום, בובאר ורוזה מסייעים לחשוף נטיות שעוצבו, אפשרויות שנחסמו ודרישות מוסדיות. אני רואה בכבוד האדם יסוד קבוע, ובבירור יכולתו לפעול שאלה מסוימת הפתוחה לתיקון.

T2 • אחריות בלי להיות המחבר היחיד

אחריות בלי שליטה מלאה במקורות חיינו: אני מפריד בין הסבר המעשה, בירור האשמה, הגנה על מי שנפגעו והסדרת התיקון. לשאלות האלה עשויות להיות תשובות שונות. ארבעת ההוגים אינם מציעים תורת אשמה משותפת. החיבור שאני מציע שומר הן על ההבנה הסיבתית והן על הצורך לשפוט, ומסרב להסיק מתולדותיו של אדם אחריות בלתי מוגבלת או חפות אוטומטית.

T3 - לאמץ רצונות שנוצרו גם בידי החברה

לאמץ רצונות שעוצבו בחברה: אני יכול לטהר רצון מכל השפעה. אני יכול לברר כיצד נוצר, למה הוא מכוון, על אילו חירויות הוא משפיע ואיזה יחס לעולם הוא מקיים. הברורים האלה שומרים על אמות המידה השונות של ארבעת ההוגים. רצון שנלמד בחברה עשוי להיות ראוי למחויבותי. רצון כן מאוד עשוי לחייב סירוב. ההקשבה לסיפורו פותחת את השיפוט בלי להכריע בו.

T4 - מחויבות בלי ערבויות

מחויבות בלי ערובות: אני מקבל שלפעמים ההבטחה קודמת לביטחון, ושבחירה עשויה לסגור חלופות ללא דרך חזרה. ארבעת ההוגים מאפשרים פעולה רצינית בתנאי אי־ודאות, וחולקים בשאלת תוקפה. בהצעתי, התוקף הזה עומד בגלוי כשאלה מוסרית. אחר כך נדרש ממני לפעול מטעמים שאוכל לנמק ולשאת בחובות שונות. גם כשהביטחון שלי מתערער.

T5 - קשר בלי מחיקה עצמית

יחסים בלי מחיקה עצמית: אני יכול להשתנות במפגש עם אדם אחר ובה בעת לשמור על קולי ולהכיר בקולו. דאגה מחייבת היכרות עם צרכים ממשיים, כבוד לסירוב וחלוקה הוגנת של הנטל. הייחודיות אצל פרנקל, האהבה הנלמדת אצל פרום, החירות ההדדית אצל בובאר והקולות המשיבים אצל רוזה מאירים כשלים שונים. צירופם מספק אמות מידה למעשיי, בלי להפוך דאגה לזכות לכתוב את חייו של אדם אחר.

T6 - המשכיות בתוך שינוי

המשכיות בתוך שינוי: אני יכול לכבד את מה שחייתי ובה בעת לחדול להזדהות עם מפעל קודם. העבר השמור אצל פרנקל והאובדן שאין להשיבו אצל בובאר אינם מציעים אותה נחמה. גם פרום ורוזה מעניקים לשינוי כיוונים שונים. אני שומר על המשכיות באמצעות זכירת חובות, הכרה כנה ופעולה מחודשת, בלי להבטיח שכל השקעה מן העבר תזכה להצדקה בדיעבד.

T7 - לשנות סבל ולפגוש את מה שלא ניתן להשיב

לשנות סבל ולפגוש את הבלתי הפיך: אני בוחן אפשרויות לתיקון לפני שאני מכריז שמצוקה היא בלתי נמנעת, ומסרב להחליף צדק במשמעות אישית. לצד אובדן שאין להשיבו עשויות להתקיים פגיעות שעדיין אפשר למנוע. המשימה יכולה להיות ליווי, הגנה או דאגה מעשית. אף אחת מהן אינה מחייבת את האדם הסובל להכריז שצמח, להודות על הסבל, לחוות תהודה או להשלים השלמה סופית עם מה שקרה.

T8 - לעצב חיים ולהותיר מקום למענה

לעצב חיים ולאפשר להם להשיב: אני מכין את הארוחה, מפנה זמן ומזמין. אני מאפשר למפגש להתפתח אחרת מציפיותי. שליטה מעשית עדיין נחוצה לדאגה ולביטחון. הגבול נוגע לניסיון לפקד על תגובתו של אדם אחר או לדרוש מכל פעילות שתספק תחושת מימוש. מחויבותי היא לקיים את התנאים ולהיות קשוב למה שמתרחש, לרבות האפשרות שהתוכנית עצמה דורשת שינוי.

אני קם מן הכיסא החמישי עם מחויבויות ועם שאלות שאין להן תשובה. אנסה להקל על מה שאפשר להקל עליו, להתנגד למה שאין הצדקה לשאת ולהישאר נוכח במקום שבו לתיקון יש גבול. אקשיב לסיפור, אבחן את הטענה ואשא באחריות למעשה. לפעמים אצטרך לבחור לפני שאדע די, ולחיות עם דלת שהבחירה סגרה. העובדה שהחיים אינם נפתרים אינה מרוקנת את המעשים האלה ממשמעות. היא מעניקה חשיבות כבר עכשיו לדרך שבה אנחנו עושים אותם, ולתנאים שאנחנו מבטיחים זה לזה.

כאשר המאה ה-21 מתיישבת ליד השולחן

ששת המקרים הבאים הם תרחישים להמחשה. הם בוחנים את ההצעה בלי לנבא עתיד ובלי להציג הסכמה בין ההוגים.

רצון שיש לו היסטוריה

דמיינו אדם ששוב ושוב פוגש המלצות על קריירה מסוימת, מראה מסוים וצורת חיים מסוימת. עם הזמן, העתיד הזה נעשה משאלה אישית עמוקה. הוא תוהה אם גילוי ההשפעה יערער את התחושה שהרצון באמת שלו. זהו מקרה היפותטי, לא תחזית בנוגע לפלטפורמה כלשהי.

המענה שמציע תום

הייתי שואל מה מתאפשר כאשר האדם יכול לבחון את הרצון הזה בלי שיביישו אותו. העובדה ששאיפה התעצבה בתוך חברה אינה מבטלת אותה. אבל גם כנות אינה מספיקה כדי להצדיק אותה. אפשר לשאול את מה השאיפה משרתת, על מי היא משפיעה והאם עוד אפשר לדמיין צורות חיים אחרות. לשם כך דרושים תנאים להתבוננות, ובהם זמן, מפגשים אחרים ומידה של הגנה מפני לחץ מסחרי. המדע יכול לחקור השפעה. הוא אינו יכול להכריע לאילו חיים ראוי שנקדיש את נאמנותנו.

הקושי שנשאר

אין מחוץ לחברה עצמי טהור שממתין לאשר את התשובה. גם בחינה של רצון אינה מבטיחה חופש מן ההשפעה שעיצבה אותו. מחויבות שנבחרה לאחר מחשבה יכולה עדיין לשאת תלות ואי ודאות.

לשאת אל השולחן הבא

מה יאפשר לאדם לעמוד מאחורי רצון באחריות, בלי לדרוש ממנו חופש בלתי אפשרי מכל השפעה?

כשתועלת כבר אינה מבטיחה מקום

דמיינו מקום עבודה ששוקל להפעיל מערכת אשר, במקרה ההיפותטי הזה, מסוגלת לבצע משימות רבות שנעשות כיום בשכר. העובדים עומדים בפני אובדן הכנסה, בעוד המנהלים מבטיחים לקצר את שעות העבודה בלי להבהיר למי. אחד העובדים שומע בהצעה הזאת שיפוט על ערכם של חייו כולם.

המענה שמציע תום

הייתי עומד על כבודו של האדם עוד לפני שאבקש ממנו להמציא את עצמו מחדש. הכנסה, הכרה, עשייה בעלת ערך ושייכות קשורות זו בזו, אבל אינן אותו הדבר. מענה אנושי חייב לבחון כיצד מתחלקים ביטחון, זמן וכוח להשפיע על ההחלטה. לעובדים צריך להיות קול בהכרעה הזאת. למידה אישית עשויה לעזור, אבל היא אינה יכולה לשאת לבדה את מלוא הנטל של שינוי מוסדי. הטענה שערך האדם חורג מן התועלת שלו בשוק היא מחויבות מוסרית שלי. שום השוואת ביצועים בין אדם למכונה אינה יכולה להוכיח או להפריך אותה.

הקושי שנשאר

ההגנה על כבוד האדם אינה קובעת אילו משרות חייבות להישאר, כיצד ראוי לחלק משאבים או איזו הכרה תבוא במקום עיסוק שהיה גם ייעוד. ייתכנו מחירים ששום סיפור מושך על קדמה לא ימחק.

לשאת אל השולחן הבא

מי צריך להחליט למה ישמשו הישגי הטכנולוגיה, ומה חייב להישאר בטוח בחיי אדם כאשר התועלת שמייחסים לו משתנה?

הבטחה בלי בעלות על העתיד

דמיינו קהילה שמתכננת בתים, בתי ספר ומערכות תמיכה לדור הבא, בלי לדעת בביטחון מה יהיו תנאי האקלים והמשאבים שיעמדו לרשותה. הורה תוהה מה פירוש הדבר להבטיח לילד עתיד. התרחיש בוחן מחויבות בתנאי אי ודאות. הוא אינו מציג תחזית עובדתית בנוגע למקום מסוים.

המענה שמציע תום

איני יכול להבטיח בכנות שהכול יהיה בסדר. אני יכול להתחייב למה שאעזור להגן עליו, לאילו פגיעות אתנגד וכיצד אמשיך לשאת באחריות כשהתנאים ישתנו. להרגעה אישית דרוש בסיס משותף וממשי: החלטות, משאבים ותשומת לב מתמשכת למי שכוחם קטן יותר. ידע מדעי צריך לסייע לנו להבין השלכות. ההכרעה כמה אנו חייבים לאנשים שעדיין אינם יכולים להשיב לנו נותרת אחריות מוסרית ופוליטית.

הקושי שנשאר

אהבה אינה מתירה לנו להבטיח ביטחון שאין בכוחנו לספק. גם אי ודאות אינה יכולה להצדיק כל דחייה. צרכים בהווה והגנה על העתיד עלולים להתנגש באמת, והאנשים הנושאים במחיר אינם בני החלפה.

לשאת אל השולחן הבא

אילו הבטחות נשארות כנות כשהתוצאות אינן ידועות, ומי רשאי לדרוש מאיתנו לקיים אותן?

שני סיפורים אינם הופכים כל טענה לאמת

דמיינו שתי קהילות שמתארות את אותו עימות פומבי. כל אחת זוכרת פחד והשפלה. הגרסאות שלהן חלוקות גם בשאלה מי איים על מי ומה אירע קודם. שתיהן דורשות הכרה. העימות ההיפותטי הזה מבחין בין ממשותה של חוויה לבין הדיוק של כל טענה על מה שאירע.

המענה שמציע תום

אני מבקש די חמלה כדי לשמוע על מה מגינה כל גרסה, ודי נחישות כדי לבדוק מה קרה. הבנת הפחד אינה הופכת כל תגובה למותרת. הכרה בפגיעה אינה מחייבת לקבל האשמה שאינה נכונה. דרושות ראיות, אפשרות לתקן את התיאור והגנה על מי שלעדוכם כוח מועט. שיחה משותפת יכולה להתחיל עוד לפני שמתאפשר סיפור משותף. הבסיס המוסרי שלה כולל עצירת פגיעה ושמירה על האפשרות לחלוק בלי השפלה או כפייה.

הקושי שנשאר

הראיות עשויות להישאר חלקיות. גם כשהעובדות מתבהרות, ייתכן שההכרה עדיין תישלל. שום דרישה להבנה הדדית אינה צריכה לכפות פיוס על אדם שנפגע או לרמוז שהאחריות תמיד מתחלקת באופן סימטרי.

לשאת אל השולחן הבא

אילו טענות צריך לבדוק, אילו פגיעות דורשות הכרה ואילו מעשים חייבים להיפסק עוד לפני שסיפור משותף נעשה אפשרי?

כבוד האדם כשהיכולת להשיב מצטמצמת

דמיינו משפחה שמלווה אדם לקראת סוף חייו, כאשר הוא כבר אינו יכול להביע את רצונותיו בעקביות. רצונות שהביע בעבר מתנגשים בתקוות הנוכחיות של קרוביו, ורוב עבודת הטיפול ללא שכר מוטלת על אדם אחד שכוחותיו הולכים ואוזלים. התמונה ההיפותטית עוסקת בכבוד האדם, בייצוג רצונו ובחלוקת הטיפול, בלי להורות על החלטה טיפולית.

המענה שמציע תום

כבודו של האדם אינו פוחת עם יכולתו להשיב. גם תשישותו של מי שמטפל בו אינה מעידה על כישלון באהבה. הייתי שואל את רצונו של מי מייצגים, עבודתו של מי נעלמה מן העין ואיזו תמיכה זמינה בפועל. יחס מכבד דורש תשומת לב לחייו של

האדם ולמצבו בהווה, יחד עם הכרה באי הוודאות. מחויבות לטיפול עשויה לחייב שינוי באופן שבו הוא מתחלק. אין זה הוגן לבסס אותה על הקרבה בלתי מוגבלת של אדם אחד.

הקושי שנשאר

מחויבויות מן העבר, נוחות בהווה ואחריויות מתנגשות אינן תמיד מצטרפות לפתרון ברור. מוסדות אינם יכולים להבטיח סוף של. שום משמעות שתימצא בהמשך אינה מבטלת את האובדן, ואיש אינו חייב לנו פרשנות מנחמת שלו.

לשאת אל השולחן הבא

איך נשארים נאמנים לאדם שקשה יותר לשמוע את קולו, בלי למחוק את מי שמטפלים בו?

לעבור את היום בלי להצדיק את התנאים

דמיינו עובד שנעזר בתרגול נשימה כדי לעמוד בלוח עבודה שכמעט אינו משאיר זמן לשינה או למשפחה. סירוב למשמרות עלול לסכן את תשלום שכר הדירה. התרגול עוזר לו היום, בעוד ההנהלה טוענת שאפשר להמשיך בסידור הזה לאורך זמן. הדוגמה היפותטית ואינה טוענת דבר על יעילותו של תרגול מסוים.

המענה שמציע תום

לא הייתי שולל מן האדם את מה שעוזר לו לעבור את היום. גם לא הייתי מקבל את עצם יכולתו להחזיק מעמד כהוכחה לכך שהתנאים ראויים. תמיכה אישית ושינוי משותף יכולים להתקדם יחד, אף שייתכן שהעובד אינו מסוגל לשאת את שניהם. השאלה המעשית נוגעת לחלופות ממשיות, להגנה משותפת ולזהותם של מי שבכוחם לשנות את הסידור. המדע עשוי לסייע בתיאור השלכותיו. ההכרעה בזמנו וברווחתו של מי אפשר להשתמש ולטובת מי דורשת שיפוט מוסרי.

הקושי שנשאר

הסיכונים הכרוכים בהתנגדות אינם מתחלקים בשווה. הדרישה מן האדם המוגן פחות מכולם להפוך לגיבור עלולה לשחזר את העוול. ובכל זאת, היענות לכל דרישה ללא גבול עשויה להשאיר את התנאים הפוגעים על כנם.

לשאת אל השולחן הבא

מה יאפשר לסרב בביטחון רב יותר, ומי מלבד העובד שנפגע חייב לשאת באחריות ליצירת האפשרות הזאת?

הישיבה הבאה מתחילה במה שלא פתרנו

השולחן השני צריך להתחיל בהחלטה היפותטית אחת. יישוב שוקל להעביר חלק משירות ציבורי למערכת אוטומטית. עליו להחליט כיצד ישתמש במשאבים שעשויים להתפנות, כיצד ישמור על נגישות לתושבים הזקוקים לסיוע אישי ומה הוא חייב לעובדים שתפקידיהם עלולים להיעלם. התקציב מוגבל. איש מן המשתתפים אינו רשאי להניח שאפשר לענות על כל צורך ראוי בלי לשלם מחיר.

אל כל כיסא יגיע אותו תיק מקרה קצר: החלופות המוצעות, ההנחות שדורשות בדיקה, תיאוריהם של האנשים שיושפעו, חלוקת הכוח להכריע ואי הוודאות שנותרה. יש להבחין בין העובדות שנקבעו בתוך המקרה ההיפותטי, טענות שנויות במחלוקת וערכים שמבקשים לאמץ. יש לכלול גם את סיפורו של אדם שמתקשה להגיע לדיון.

המשימה היא לגבש החלטה שאפשר לבחון ולערער עליה. כל משתתף צריך לנקוב במחויבות, להתמודד עם מחירה האפשרי ולהבהיר מה עשוי לשנות את שיפוטו. גם תום חייב להעמיד את הסינתזה שלו בדרישות האלה. סדר היום שלהלן מגדיר את העבודה שהשיחה הבאה צריכה לעשות.

פרנקל ותום: מה הופך משמעות לראויה למענה?

האם תום יכול להבחין בין משמעות שאפשר להצדיק לבין סיפור מספק, בלי להניח סדר אובייקטיבי שעדיין לא ביסס? אם משמעות מתגלה, כיצד בוחנים אמונות מתחרות בנוגע למה שאותו מצב דורש מאיתנו? עוצמת השכנוע וכוונתו אינן מכריעות במחלוקת.

מה נבקש לברר במפגש

יש לכתוב שתי תפיסות כנות אך בלתי מתיישבות של חובת היישוב. בכל אחת יש להפריד בין הנחות עובדתיות, מחויבויות מוסריות וטענות בדבר משמעות. יש לציין מה עשוי לערער אותה ולהשאיר גלויה את המחלוקת שנותרה על מקור הסמכות.

פרום ותום: על אילו יכולות אנושיות צריכים מוסדות להגן?

מניין נובע המשקל המוסרי של אהבה, הבנה, יצירה והשתתפות? האם תום יכול להגן עליהן בלי לצמצם שגשוג להעדפה אישית ובלי להניח שתיאור מדעי של יכולות אנושיות כבר קובע את מעמדן המוסרי? כיצד תכלול התפיסה אנשים שיכולותיהם מוגבלות?

מה נבקש לברר במפגש

יש לנסח רשימה קצרה של דברים בעלי ערך שהשירות אמור לאפשר, ולתת נימוק מוסרי לכל אחד. יש להראות כיצד התמיכה משתנה בהתאם ליכולות שונות, בעוד כבוד האדם אינו מותנה בהפגנת היכולות האלה. יש לזהות התנגשות ממשית אחת בין הערכים.

בובואר ותום: מי משלם על הטוב שמציעים?

אפשרויותיו הממשיות של מי מצטמצמות בכל הצעה, ובידי מי הכוח להכריז שההקרבה הזאת הכרחית? מטרה ציבורית עקבית אינה מוחקת אובדן של אדם מסוים. כיצד יכולה החלטה לשאת באחריות כאשר יש פגיעות שלא ניתן לתקן במלואן?

מה נבקש לברר במפגש

יש להכין דף שמפרט תועלות, נטל, חלופות ואפשרויות להתנגד. יש לסמן בנפרד אובדנים שאינם ניתנים להשבה. אדם שיושפע מן ההחלטה יתבקש לערער עליה במונחיו שלו. לאחר התיקון יש לציין איזו התנגדות עדיין נותרה ללא מענה.

רוזה ותום: האם מוסד יכול להגן על מפגש שאין בכוחו להכתיב?

אילו הסדרים מאפשרים לתושבים ולעובדים להשיב זה לזה, מעבר להשלמת פעולה בשירות? כיצד יכול היישוב לתמוך בתנאים האלה בלי להבטיח תהודה, לדרוש מעורבות רגשית או לראות בתחושת קשר הוכחה לצדק?

מה נבקש לברר במפגש

יש לתכנן שתי צורות שירות שמציעות אפשרויות שונות למענה אישי, לפרטיות ולסירוב. יש לפרט את הזמן והמשאבים הדרושים לכל אחת. נגישות וכוח ייבחנו בנפרד מתחושת הקשר שעליה מדווחים. איכותו של מפגש ממשי תישאר דבר שאינו מובטח מראש.

חמשת הכיסאות: מתי התנאים משנים את האחריות?

כיצד נבחין בין הסבר, אשמה, הכרה ותיקון כאשר אנשים פועלים תחת מגבלות שאינן שוות? החמלה צריכה להגיע גם למי שגרם לפגיעה וגם למי שנושא בה. ייתכן שצורכיהם עדיין יחייבו מענים שונים וגבולות ברורים.

מה נבקש לברר במפגש

יש להוסיף לשירות ההיפותטי כשל אחד שהיה ניתן למנוע. יש לתעד מה ידע כל אדם, אילו חלופות עמדו לרשותו ומי שלט בתנאים. יש לחלק חובות של הכרה ותיקון בלי להעמיד פנים שהדבר לבדו מכריע בכל שאלה של אשמה.

תום עומד לשאלות: במה צריך לעמוד, ומה חייב להישאר פתוח לשינוי?

מי קובע אילו מחויבויות מרכיבות את הבסיס המוסרי כאשר אנשים שקולים חלוקים ביניהם? כיצד יכולה הבטחה להישאר אמינה כשדרך מימושה משתנה? תום צריך להסביר מתי גמישות נעשית התחמקות, ומתי עמידה איתנה נעשית סירוב לראות מה ההחלטה עושה לאנשים.

מה נבקש לברר במפגש

יש לנסח החלטה זמנית, את נימוקיה המוסריים ואת הדרך לבחינתה מחדש. יש לציין מי רשאי לדרוש בחינה חוזרת, אילו ראיות או עדויות יחייבו אותה ואילו אובדנים גם תיקון ההחלטה לא יוכל להשיב. אין לדרוש מכל מחויבות בעלת משמעות להיות הפיכה.

לפגישה הבאה יש להביא שלושה דברים: את ההחלטה המוצעת, את ההתנגדות החזקה ביותר שנותרה ללא מענה ואת סיפורו של אדם שיחיה עם השלכותיה. יש לתת לסיפור הזה מקום ממשי בדיון. השיחה מתקדמת כאשר המחויבויות שלנו פוגשות תשובה שלא כתבנו מראש בשם האחר, וכאשר לתשובה הזאת יש כוח לשנות את מעשינו.

מקורות וגבולותיהם

המחקר המקדים כולל 48 מקורות: שישה ראשוניים ושישה משניים לכל הוגה. שני מקורות נוספים משמשים את הדיון בגמישות ובמשל הרפסודה. קריאה פילוסופית, ממצא אמפירי וסינתזה ערכית ממלאים כאן תפקידים שונים. פרטי המהדורות והקישורים נשמרים בשפת המקור.

שני מקורות משניים, F09 ו-E11, נבחנו בתצוגה חלקית בלבד. שום טענה מרכזית אינה נשענת עליהם לבדם. היקף העיון בכל מקור מפורט בדוח המחקר באנגלית. טענות פילוסופיות על חירות ומשמעות אינן הופכות לעובדות מדעיות משום שהן סמוכות לדיון במוח.

דוח המחקר המקדים המלא באנגלית

F01 • Primary

Viktor E. Frankl, *Man's Search for Meaning: An Introduction to Logotherapy*. Beacon Press, expanded fourth-edition text, 1992; original German work 1946. Part One translated by Ilse Lasch. .

[Consulted text ↗](#)

F02 • Primary

Viktor E. Frankl, "Time and Responsibility," in *The Feeling of Meaninglessness: A Challenge to Psychotherapy and Philosophy*, edited by Alexander Batthyány. Marquette University Press, 2010, pp. 171-176. .

[Consulted collection ↗](#)

F03 • Primary

Viktor E. Frankl, "The Philosophical Foundations of Logotherapy," originally 1964; reprinted in Batthyány, ed., *The Feeling of Meaninglessness*. Marquette University Press, 2010, pp. 107-120. .

[Consulted collection ↗](#)

F04 • Primary

Viktor E. Frankl, "Religion and Existential Psychotherapy," in Batthyány, ed., *The Feeling of Meaninglessness*. Marquette University Press, 2010, pp. 193–202. .

[Consulted collection ↗](#)

F05 • Primary

Viktor E. Frankl, "Self-Transcendence as a Human Phenomenon." *Journal of Humanistic Psychology* 6, no. 2 (1966): 97–106. .

[Consulted reproduction ↗](#)

F06 • Primary

Viktor E. Frankl, "Determinism and Humanism," originally *Humanitas* 7, no. 1 (1971): 23–36; reprinted in *The Feeling of Meaninglessness*. Marquette University Press, 2010, pp. 157–170. .

[Consulted collection ↗](#)

F07 • Secondary

Stefan E. Schulenberg, Robert R. Hutzell, Carrie Nassif, and Julius M. Rogina, "Logotherapy for Clinical Practice." *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training* 45, no. 4 (2008): 447–463. DOI: 10.1037/a0014331. .

[Article text ↗](#)

F08 • Secondary

Claudia Reitingner, "Viktor Frankl's Logotherapy From a Philosophical Point of View." *Existential Analysis* 26, no. 2 (2015): 344–357. .

[Article text ↗](#)

F09 • Secondary

Edith Weisskopf-Joelson, "Logotherapy: Science or Faith?" *Psychotherapy: Theory, Research & Practice* 12, no. 3 (1975): 238–240. DOI: 10.1037/h0086435. .

Partial preview examined. Not a sole basis for central claims.

[Original first-page preview and abstract ↗](#)

F10 • Secondary

Joaquín García-Alandete, "The Place of Religiosity and Spirituality in Frankl's Logotherapy: Distinguishing Salvific and Hygienic Objectives." *Journal of Religion and Health* 63 (2024): 6–30; first published online 2023. .

[Full article ↗](#)

F11 • Secondary

Alexander Batthyány, “Viktor E. Frankl & the Development of Logotherapy & Existential Analysis,” introduction to *The Feeling of Meaninglessness*. Marquette University Press, 2010, pp. 7–40; translated by David Hallowell, edited by Andrew Tallon. .

[Consulted introduction ↗](#)

F12 • Secondary

Timothy E. Pytell, “Frankl in America: Transcending the Angel Beast,” chapter 9 of *Viktor Frankl's Search for Meaning: An Emblematic 20th-Century Life*. Berghahn Books, 2015, pp. 158–181. .

[Consulted chapter in book text ↗](#)

E01 • Primary

Erich Fromm, *Escape from Freedom*. Farrar & Rinehart, 1941; published in Britain as *The Fear of Freedom*, 1942. .

[Examined appendix, “Character and Social Process” ↗](#)

E02 • Primary

Erich Fromm, *Man for Himself: An Inquiry into the Psychology of Ethics*. Rinehart, 1947. .

[Digitized original ↗](#)

E03 • Primary

Erich Fromm, *The Sane Society*. Rinehart, 1955. .

[Digitized text ↗](#)

E04 • Primary

Erich Fromm, *The Art of Loving*. Harper & Brothers, 1956. .

[Consulted text ↗](#)

E05 • Primary

Erich Fromm, *To Have or To Be?* Harper & Row, 1976; consulted Continuum reprint, 2008. .

[Consulted text ↗](#)

E06 · Primary

Erich Fromm, "Human Nature and Social Theory," letter to Vladimir Dobrenkov, 10 March 1969. .

[Letter text ↗](#)

E07 · Secondary

Roger Foster, "Social Character: Erich Fromm and the Ideological Glue of Neoliberalism." *Critical Horizons* 18, no. 1 (2017): 1–18. DOI: 10.1080/14409917.2017.1275166. .

[Article text ↗](#)

E08 · Secondary

Kieran Durkin, "The Art of Living and the Dialectics of Social Transformation." *Fromm Forum*, English edition, 23, special edition (2019): 24–32. .

[Article text ↗](#)

E09 · Secondary

Rainer Funk, *Erich Fromm: The Courage to Be Human*. Translated by Michael Shaw. Continuum, 1982; German original 1978. .

[Author-hosted text ↗](#)

E10 · Secondary

Mauricio Cortina, "Beyond Freud's Instinctivism and Fromm's Existential Humanism," in Mauricio Cortina and Michael Maccoby, eds., *A Prophetic Analyst: Erich Fromm's Contribution to Psychoanalysis*. Jason Aronson, 1996, pp. 93–131. .

[Chapter text ↗](#)

E11 · Secondary

Lawrence Wilde, *Erich Fromm and the Quest for Solidarity*. Palgrave Macmillan, 2004. ; examined opening passages of , and .

Partial preview examined. Not a sole basis for central claims.

[Book record ↗](#)

[chapter 3, "Humanistic Ethics" ↗](#)

[chapter 9, "Conclusion" ↗](#)

E12 · Secondary

Joan Braune, Erich Fromm's Revolutionary Hope: Prophetic Messianism as a Critical Theory of the Future. Sense Publishers, 2014. ; .

[Book record ↗](#)

[examined original introduction in publisher front matter ↗](#)

B01 · Primary

Simone de Beauvoir, The Ethics of Ambiguity. French original 1947; translated by Bernard Frechtman, 1948. .

[Consulted text ↗](#)

B02 · Primary

Simone de Beauvoir, "Pyrrhus and Cineas" (1944), translated by Marybeth Timmermann, in Philosophical Writings, edited by Margaret A. Simons with Marybeth Timmermann and Mary Beth Mader. University of Illinois Press, 2004, pp. 89–149. .

[Consulted collection ↗](#)

B03 · Primary

Simone de Beauvoir, The Second Sex (1949), translated and edited by H. M. Parshley, 1953; consulted excerpted text from the Penguin 1972 edition. and .

[Introduction ↗](#)

[conclusion ↗](#)

B04 · Primary

Simone de Beauvoir, "An Eye for an Eye" (1946), translated by Kristana Arp, in Philosophical Writings. University of Illinois Press, 2004, pp. 245–259. .

[Consulted collection ↗](#)

B05 · Primary

Simone de Beauvoir, "Moral Idealism and Political Realism" (1945), translated by Anne Deing Cordero, in Philosophical Writings. University of Illinois Press, 2004, pp. 175–193. .

[Consulted collection ↗](#)

B06 • Primary

Simone de Beauvoir, "Existentialism and Popular Wisdom" (1945), translated by Marybeth Timmermann, in *Philosophical Writings*. University of Illinois Press, 2004: original essay pp. 203–216, with editorial notes later in the section. .

[Consulted collection ↗](#)

B07 • Secondary

Debra Bergoffen and Megan Burke, "Simone de Beauvoir." *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, substantive revision 11 January 2023. .

[Academic reference entry ↗](#)

B08 • Secondary

Kristana Arp, "Conceptions of Freedom in Beauvoir's *The Ethics of Ambiguity*." *International Studies in Philosophy* 31, no. 2 (1999): 25–34. .

[Author-hosted article ↗](#)

B09 • Secondary

Sonia Kruks, introduction to "Moral Idealism and Political Realism," in *Philosophical Writings*. University of Illinois Press, 2004, pp. 167–173. .

[Consulted contribution ↗](#)

B10 • Secondary

Debra Bergoffen, introduction to "Pyrrhus and Cineas," in *Philosophical Writings*. University of Illinois Press, 2004, pp. 79–87. .

[Consulted contribution ↗](#)

B11 • Secondary

Penelope Deutscher, "Bodies, Lost and Found: Simone de Beauvoir from *The Second Sex* to Old Age." *Radical Philosophy* 96 (1999): 6–16. .

[Article text ↗](#)

B12 • Secondary

Tove Pettersen, "Acting for Others: Moral Ontology in Beauvoir's 'Pyrrhus and Cineas'." *Simone de Beauvoir Studies* 26 (2009–2010): 18–27. ; .

[Publication record ↗](#)

[examined author preprint ↗](#)

R01 • Primary

Hartmut Rosa, "Social Acceleration: Ethical and Political Consequences of a Desynchronized High-Speed Society." *Constellations* 10, no. 1 (2003): 3–33. DOI: 10.1111/1467-8675.00309. .

[Original article reproduction ↗](#)

R02 • Primary

Hartmut Rosa's interview responses in Carl Cassegård, Karl Malmqvist, and Christian Ståhl, "Toward a Resonant Society: An Interview with Hartmut Rosa." *Sociologisk Forskning* 60, no. 2 (2023): 177–195. .

[Journal text ↗](#)

R03 • Primary

Hartmut Rosa, "The Idea of Resonance as a Sociological Concept." *Global Dialogue*, International Sociological Association, 9 July 2018. .

[University-hosted reproduction ↗](#)

R04 • Primary

Hartmut Rosa's responses in Thijs Lijster, Robin Celikates, and Hartmut Rosa, "Beyond the Echo-Chamber: An Interview with Hartmut Rosa on Resonance and Alienation." *Krisis* 39, no. 1 (2019): 64–78. .

[Journal record and text ↗](#)

R05 • Primary

Hartmut Rosa, "Dynamic Stabilization, the Triple A. Approach to the Good Life, and the Resonance Conception." *Questions de communication* 31 (2017): 437–456. DOI: 10.4000/questionsdecommunication.11228. .

[Article text ↗](#)

R06 • Primary

Hartmut Rosa, "Resonance as a medio-passive, emancipatory and transformative power: a reply to my critics." *The Journal of Chinese Sociology* 10 (2023), article 16. .

[Full article ↗](#)

R07 • Secondary

Charles Taylor, "The Ethical Implications of Resonance Theory." *The Journal of Chinese Sociology* 10 (2023), article 14. .

[Full article ↗](#)

R08 • Secondary

Frédéric Vandenberghe, "Tuning into Hartmut Rosa's Systematic Romanticism." *The Journal of Chinese Sociology* 10 (2023), article 12. The spelling "Harmut" reproduces the published title. .

[Full article ↗](#)

R09 • Secondary

Tsuo-Yu Cheng, "On the quadrants of the thing-world relations: a critical revision of Hartmut Rosa's resonance theory in terms of thing-world." *The Journal of Chinese Sociology* 10 (2023), article 11. .

[Full article ↗](#)

R10 • Secondary

Amanda Anderson, "The moral and political challenges of Hartmut Rosa's theory of resonance." *The Journal of Chinese Sociology* 10 (2023), article 6. .

[Full article ↗](#)

R11 • Secondary

Geir Sigurðsson and Paul J. D'Ambrosio, "Ritualized world relations: a Confucian critique of Rosa's limitations on resonance." *The Journal of Chinese Sociology* 10 (2023), article 4. .

[Full article ↗](#)

R12 • Secondary

Simon Susen, "The Resonance of Resonance: Critical Theory as a Sociology of World-Relations?" *International Journal of Politics, Culture, and Society* 33 (2020): 309–344; online publication 2019. .

[Full article ↗](#)

EXT01 • Additional

George A. Bonanno and Charles L. Burton (2013). *Regulatory Flexibility: An Individual Differences Perspective on Coping and Emotion Regulation*. *Perspectives on Psychological Science* 8(6), 591–612. DOI: 10.1177/1745691613504116.

[Publication record and abstract ↗](#)

[DOI ↗](#)

EXT03 · Additional

Alagaddūpama Sutta, Majjhima Nikāya 22. The raft simile. Translation by Ṭhānissaro Bhikkhu.

[Primary text in translation ↗](#)

דיוקנאות וקרדיטים

דיוקנאות ההוגים הם תצלומים אמיתיים. תמונת תום היא מתוך הסרט המאושר. חיתוך להצגה, ללא יצירת פנים חדשות. רישיונות המקור נשמרים.

[Simone de Beauvoir](#) · [Moshe Milner](#) / Government Press Office (Israel), Wikimedia Commons · [CC BY-SA 3.0](#)

[Viktor Frankl](#) · [Prof. Dr. Franz Vesely](#) / Viktor-Frankl-Archiv, Wikimedia Commons; crop by [MRCLD](#) · [CC BY-SA 3.0 DE](#)

[Erich Fromm](#) · [Müller-May](#) / [Rainer Funk](#), Wikimedia Commons; crop by [Xabier](#) · [CC BY-SA 3.0 DE](#)

[Hartmut Rosa](#), Jena 2022 · [Toter Alter Mann](#) / Wikimedia Commons · [CC BY-SA 4.0](#) · Display crop.